

Перспективою подальшого дослідження даного напрямку є конкретизація системи показників ефективності проведення процедури фінансової санації авіапідприємства з урахуванням специфіки галузі.

Література

1. Андрєєва О.В. *Основи управління фінансовою санацією підприємств: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.]* / Андрєєва О.В., Пена Т.В., Федорова В.О. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 440 с.
2. Barrow C. *The business plan workbook: [the definitive guide to researching, writing up and presenting a winning plan]* / Barrow C., Barrow P., Brown R. – London: Kogan Page Publishers, 2008. – 6th edition, 416 p.
3. Бланк І.О. *Фінансовий менеджмент: учебн. курс. [для студ. вищих навч. закл.]* / Ігор Олександрович Бланк. – К.: Фінанси і статистика, 2011. – 656 с.
4. Терещенко О.О. *Фінансова санація та банкрутство підприємств: навчальний посібник* / Терещенко О.О. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: за станом на 04 лист. 2012 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – 11 с. – (Бібліотека офіційних видань).
6. *Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика* / [ред.-упоряд. М. І. Молдованова]. – К.: Техніка, 2009. – 643 с.
7. Тітов М. І. *Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти* : [За наук. ред. В.М.Гайворонського] / Микола Ілліч Тітов – Х.: Консум, 2011. – 197 с. – (Економічна бібліотека).
8. Агафонова Л.Г. *Підготовка бізнес плану: практикум* / Агафонова Л.Г., Рога О.В. – К.: Т-во «Знання», 2010. – 158 с. – (Економічна серія; 3-тє вид., стер.).
9. Covello J. *Complete book of business plans: simple steps to printing powerful business plans* / Covello J., Hazelgren V. J. – Illinois: Sourcebook, 2011. – 506 p.
10. *Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування: [навчальний посібник для студ. вищих навч. закл.]* / С.Ф. Покропивний, С.М. Соболев, Г.О. Швиденко, О.Г. Дерев'янка]. – К.: КНЕУ, 2010. – 379 с.
11. *Бізнес-план: вітчизняний і зарубіжний досвід* / [За ред. В.М. Попова]. – Х: Мрія, 2011. – 264 с. – (Серія «Економіка»: у 2-х ч., ч. 1).

Н.В. Федіна
здобувач

Львівського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА РОЗУМІННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЇЇ КОНЦЕПЦІЇ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Важлива роль у розвитку українського суспільства належить соціальній справедливості, яка в умовах поглиблення соціальної, політичної та правової реформ виступає визначальним чинником стабілізації суспільства, умовою подолання наслідків тоталітарного режиму, зародження цивілізованих засад розбудови української демократичної державності.

Ключові слова: *справедливість, розуміння справедливості, види справедливості, концепції.*

Важная роль в развитии украинского общества принадлежит социальной справедливости, которая в условиях углубления социальной, политической и правовой реформ выступает определяющим фактором стабилизации общества, условием преодоления последствий тоталитарного режима, зарождения цивилизованных принципов перестройки украинской демократической государственности.

Ключевые слова: *справедливость, понимание справедливости, виды справедливости, концепции.*

An important role in development of Ukrainian society belongs to social justice, which in the conditions of deepening of social, political and legal reforms comes forward the determinative of stabilizing of society, condition of overcoming of consequences of the totalitarian mode, origin of the civilized principles of reerecting of the Ukrainian democratic state system.

Key words: *justice, understanding of justice, types of justice, conception.*

Постановка проблеми. В історії розвитку людської цивілізації поняття справедливості мало різне змістовне навантаження – етичне, політичне, юридичне і використовувалося для закріплення політичного, морального, юридичного ставлення людини до дійсності, слугувало ідеологічним чинником для визначення соціально-політичних пріоритетів розвитку суспільства.

Стан дослідження. Нині соціальна справедливість все більш актуалізується як політична та соціальна проблема, що відповідає новій соціально-політичній орієнтації Української держави, як демократичної, соціальної, правової, глибинним економічним та соціально-політичним перетворенням, що у ній відбуваються.

Мета статті – виокремити та обґрунтувати сучасні погляди розуміння справедливості як соціально-правового явища.

Виклад основних положень. Переважна більшість політичних діячів у своїх програмах широко експлуатують ідею справедливості, особливо у питаннях соціального захисту населення, соціально справедливого розподілу матеріальних і духовних благ. Проте їх розуміння справедливості суттєво відрізняються між собою, залежно від вихідних принципів, що визначають зміст феномена справедливості.

Найбільш поширеними принципами, що лежать в основі різних концепцій справедливості, є: «всім порівну»; «кожному за працею»; «кожному відповідно до заслуг»; «кожному за потребами»; «кожному за рангом»; «кожному те, що передбачає закон» тощо. Згідно з цими принципами та їх комбінаціями розрізняються також концепції соціальної справедливості: ліберальні, консервативні, егалітарні, елітарні, меритократичні, соціалістичні, комуністичні та інші.

Кожна з наведених концепцій використовується політичними силами, партіями, населенням з метою отримати відповідь на різні життєво важливі питання: чи є справедливою заробітна плата, умови праці і відпочинку; чи справедливі рішення про підвищення тарифів за житлово-комунальні послуги; якій політичній силі або урядовій структурі можна довіряти стосовно вирішення цих питань; як можна подолати напругу в суспільстві і забезпечити стабільність?

Тобто, сьогодні проблема справедливості поступово переходить з теоретичної площини у практичну, партійно-політичну, що тісно пов'язана з повсякденним життям пересічних громадян. Тому виникла потреба у новому підході до тлумачення змісту категорії справедливості та її використанні громадянами України для вирішення практичних завдань у відповідності з якісними змінами, що відбуваються у політичному і соціальному житті українських громадян, змінами уявлень про гідний людини рівень життя, європейську орієнтацію Української держави. Перехід до демократичного способу життя та ринку відкриває перед людьми нові перспективи у визначенні змісту соціальної справедливості та шляхів її досягнення.

Особливо актуальним стала проблема переосмислення ідеї справедливості у напрямі демократизації та гуманізації змісту останньої, розширення її дії у сфері захисту соціально-економічних прав українських громадян.

Соціальна справедливість за своїм змістом глибоко історична. У ній органічно поєднано плінне та постійне, змінне і стійке. Найпоширенішою серед вчених у радянському суспільстві довгий час була концепція соціалістичної соціальної справедливості, що ґрунтувалася на визначальній ролі економіки: «Справедливість завжди становить тільки ідеологізоване, піднесене до небес вираження існуючих економічних відносин – їх консервативного чи революційного боку», – писав Ф.Енгельс [1, с.274].

Зміст концепції соціалістичної соціальної справедливості у марксистсько-ленінській ідеології мав вузько класовий характер і зводився до відображення існуючого способу виробництва, пануючих форм власності і зумовлених ними форм розподілу матеріальних та духовних благ. Головний акцент у дослідженні робився на розподільчих процесах, що здійснювалися радянською державою примусовими адміністративно-командними методами. Вважалося, що у соціалістичному суспільстві (яким його нам подавали) досягнуто торжество соціальної справедливості оскільки існуючий спосіб виробництва і розподілу базувався на державній (загальнонародній) власності на засоби виробництва. А оскільки вже не існує антагоністичних класів, то й немає проблеми соціальної справедливості.

Тому найбільш поширеним визначенням соціальної справедливості серед радянських вчених можна вважати наступне. Це – «зумовлена матеріальними умовами життя пануючого класу (в суспільстві зрілого соціалізму – всього народу) конкретно-історична система суспільних відносин і відповідних їм почуттів, емоцій, оцінок, ідей, теорій та норм щодо розподілу матеріальних і духовних благ, прав та обов'язків з метою створення гармонійно розбудованого і прогресивно розвиненого суспільства» [2, с.43]. У цьому, найтипівішому визначенні категорії справедливості, чітко простежуються основні пріоритети соціалістичної концепції соціальної справедливості: визначальна роль способу виробництва, класова ідеологія, дистрибутивний характер, політична заангажованість тощо.

Соціалістична концепція соціальної справедливості розглядалась як наведення порядку, як тотальний облік та контроль згідно з принципом соціалістичної справедливості: «від кожного – за здібностями, кожному – за працею», що здійснювався у масштабах держави не правовими, а адміністративними методами. Визначальним фактором соціалістичної справедливості вважалась віра у справедливого розподільвача, суб'єкта, який займається розподілом, і особливо у державу, котра виконує функцію контролю за мірою праці та мірою споживання, відповідно до кількості і якості праці.

Таким чином, марксистсько-ленінська концепція соціалістичної соціальної справедливості зводилась до глобального контролю над розподілом, над розподільниками, над розподільвачем та адресатом розподілу, над контролюючим контролером розподілом тощо. Всезагальне контролювання було спрямоване на досягнення уніфікованої рівності, грубої зрівнялівки [3, с.77]. Цей підхід (на рівні риторики) поділяють прихильники сучасної

соціалістичної та комуністичної партійної політичної орієнтації. Соціалістична соціальна справедливість розрахована на зовсім іншу соціальну структуру суспільства, інші методи її реалізації, що не мають нічого спільного з демократичними процесами, ринковою економікою, демократичною, соціальною, правовою державою.

У той же час, поки представники марксистсько-ленінської ідеології розробляли утопічну модель розвитку суспільства в рамках соціалізму, ідея соціальної справедливості виявилася одним з головних орієнтирів прогресу в демократичних суспільствах. У їх концепціях формула справедливості набула інші, відмінні соціалістичної соціальної справедливості, принципи, що визначають її гуманістичний зміст.

У демократичних умовах соціальна справедливість, поряд з традиційною функцією розподілу матеріальних благ, наповнювалася новим ідеологічним та нормативно-ціннісним змістом, що тісно пов'язаний із свободою людини, правом, порядком, стабільністю, соціальним престижем, захистом конституційних і соціально-економічних прав людини. Найбільш впливові сьогодні концепції соціальної справедливості демократичного спрямування: ліберальна (егалітаристська – Дж. Роулза); консервативна (меритократична – Д. Белла); лібертаристська – Ф. Хайєка зорієнтована виключно на цінності ринкової економіки. Кожна з них має свої особливості як у історії суспільно-політичної, етичної та юридичної думки, так і у практичній філософії.

Так, ідеологія сучасного лібералізму вважає поняття справедливості загальним і універсальним критерієм, придатним до застосування в усіх сферах людського життя. Вона заперечує несправедливість в усіх її проявах, що базуються на будь-якій дискримінації: за соціальними, національними, расовими, релігійними чи статевими ознаками. Сучасний лібералізм підтримує, навіть, ідею зворотної дискримінації, коли певні групи населення, що зазнавали гноблення у минулому, тепер отримують певні переваги над іншими.

Особливо поширеною серед цивілізованих країн довгий час була егалітарна теорія «справедливості як чесності» американського ліберального ідеолога Дж. Роулза, котра вирішально вплинула на створення ліберальної концепції розвитку суспільства. Вона ґрунтується на доказі того, що справедливість людина має від природи, і остання (справедливість) виступає у вигляді почуття, особливих здібностей індивіда до оцінок людей і соціальних явищ. Егалітарна концепція Дж. Роулза ґрунтується на тому, що усім людям потрібно забезпечити гарантовану мінімальну частку соціальних благ і дати можливість на встановлений справедливий основі брати участь у їх розподілі. Саме таку справедливість він називає «чесністю», підкреслюючи, що вона є результатом чесною і неупередженою угоди, суспільного договору [4, с.37].

В ідеалі справедливість для Дж. Роулза – це розподіл цінностей у суспільстві, спрямований на соціальний захист людини, особливо соціально незахищеної. Вона покликана визначити пріоритети соціально-політичного розвитку, зміст діяльності політичних інститутів, напрями розвитку держави, стратегію її соціального розвитку, принципи у розподільчій сфері (розподілу багатств, влади, престижу, матеріальних і духовних цінностей).

Справедливість Дж. Роулз розглядає як цінність, що визначає основні соціальні інститути, забезпечує спосіб втілення прав і обов'язків, характеризує соціальну структуру суспільства, визначає розподіл користі та негараздів суспільного співробітництва. Тому, всі політичні, юридичні рішення повинні узгоджуватись з нею. Саме така концепція справедливості може слугувати юридичною та моральною основою стабілізації й розвитку демократичного суспільства, критерієм для вибору не просто принципів індивідуального життя, а суспільного устрою загалом, нових цивілізаційних перспектив.

Несправедливість у концепції Дж. Роулза пов'язується з такою нерівністю, внаслідок якої одна частина населення багатіє через погіршення добробуту інших. Проблема рівності результатів розподілу вирішується Дж. Роулзом за допомогою відносної максимізації частки тих учасників розподілу, які внаслідок різних природних і соціальних причин опинились у скрутному становищі. Принципи справедливості визначають, яким способом повинні розподілятися «пріоритетні блага» (тобто, основні права і свободи, влада, авторитет, добробут, прибутки тощо).

У розподільчому процесі у відносинах між групами людей не можна допустити такої перспективи, щоб збагачувалася забезпечена частина населення, якщо у той же час не забезпечуються бідні, вразливі члени суспільства: «система нерівностей є справедливою тільки у тому випадку, якщо вона вигідна для всіх, а особливо для найменш захищеної частини населення» [4, с.104]. Вихідним положенням цієї концепції є посилення, що ситуація в розподілі є оптимальною, якщо при подальших змінах уже неможливо покращити один з показників, не погіршуючи у той же час інший. Єдино прийнятним для кожного індивіда критерієм справедливого розподілу соціальних благ є визнання формули «максимізувати мінімальну чистку», що отримала назву «правило максимуму» [4, с.129].

Ліберальній, егалітарній теорії справедливості протистоїть консервативна, меритократична справедливість, у якій багатства, почесні, послуги, престиж і проблеми (недоліки, прорахунки тощо) розподіляються за принципом «кожному відповідно до його заслуг», «кожному за рангом». Люди повинні отримувати визнання і винагороду завдяки власним старанням та здібностям. Критерієм розподілу є особиста заслуга, соціальна значимість внеску індивіда чи групи людей. Д. Белл, як представник консервативного напрямку меритологічної справедливості, переносить обговорення проблеми соціальної справедливості у площину моральну та соціально-політичну [5, с.31]. Разом з Дж. Роулзом він стверджує, що нормативні принципи повинні бути результатом суспільного договору, проте не розглядає питання про критерії вибору зазначених принципів. Вчений вважає, що принципи виникають як результат довільної

конвенції. Тільки на цій основі можливі договірні відносини як основа соціальної справедливості, без яких панувала б тільки груба фізична сила [6, с.243].

Меритократична концепція справедливості передбачає обмеження диференціації «законних» та «незаконних» нерівностей і ліквідування останніх шляхом модифікації існуючої системи розподілу (дистрибутивна справедливість). Йдеться не про ліквідацію певних нерівностей між людьми, їх групами щодо тих чи інших цінностей, благ, послуг, нагород та покарань, а в узаконенні останніх за допомогою зміни ставлення до них з боку людей. Для кожної сфери діяльності існує своя шкала цінностей і пріоритетів, свої критерії справедливості у розподілі доходів, авторитету, свої, властиві тільки даній сфері діяльності, привілеї.

Нетрадиційне розуміння справедливості належить лібертаристу Ф. Хайєку. Він приходить до тотального заперечення самого поняття соціальної справедливості: «Я не вважаю, що поняття соціальної справедливості, яке отримало широку підтримку в суспільстві, насправді описує яке-небудь дійсне або ж можливе становище, і загалом чи воно має смисл» [7, с.19]. «Якби мені вдалось переконати всіх, хто займається соціальною справедливістю, щоб вони перестали користуватися терміном «соціальна справедливість», – вважає Ф. Хайєк, – то це могло б бути найбільшою моєю заслугою перед людьми» [8, с.265]. Не тільки загальне благо, а й всі інші соціальні категорії та соціально-економічні права, пов'язані з принципом соціальної справедливості, не прийнятні для пошуку і створення моделі розподілу благ та цінностей в умовах ринкової економіки.

Ф. Хайєк вважає, що лише ринковий розподіл у демократичному суспільстві, який ґрунтується на приватній власності і суспільному договорі, здатний забезпечити людині принцип рівних можливостей. «Де немає власності, там немає місця справедливості, це так же вірно, як і будь-які докази Евкліда, бо якщо ідея власності є право на яку-небудь річ, а ідея, котра отримала назву «несправедливість», є посяганням на право чи порушенням його, то це свідчить про безглуздість ідеї соціальної справедливості у неринкових умовах» [7, с.61]. Єдиним мірилом соціальної справедливості може бути конкуренція: «нікому не під силу те, що під силу ринку: встановлювати розмір індивідуального вкладу в сукупний продукт» [7, с.204].

Таким чином розглянуто найпоширеніші концепції соціальної справедливості, з яких впливає, що жодна з них окремо не підходить для використання її у сучасному українському суспільстві для вирішення складних соціальних завдань. Сьогодні маємо нову специфічну ситуацію розвитку українського суспільства і попит на створення такої концепції соціальної справедливості, що відповідає сучасним вимогам розвитку громадянського суспільства, поглибленню економічної і соціальної реформ. Яка ж концепція соціальної справедливості потрібна нашому суспільству нині? На сьогодні не можна не критично сприйняти жодну із зазначених вище концепцій соціальної справедливості – ліберальну, консервативну, меритократичну, лібертаристську, соціалістичну. Але не варто ігнорувати їх окремий позитивний досвід.

Для українського суспільства справедливість означає встановлення відповідності між цінностями європейських соціальних стандартів та критичне переосмислення певних здобутків власного соціалістичного досвіду у вирішенні соціальних проблем, соціального захисту населення. Це означає, що сучасне українське суспільство повинно мати свою програму розв'язання соціальних проблем, у якій принципи рівності, справедливості займуть гідне людини місце. Особливо важливо переосмислити процедури, пов'язані з розподілом матеріальних і духовних цінностей, критерії розподілу, міру втручання держави у розподільчі процеси. Практика свідчить, що у державі з ринковою економікою не можна зводити зміст соціальної справедливості ні до лібертаристської концепції справедливості (пріоритет ринкової стихії), ні до радянського соціалістичного розподільника, що ґрунтується на принципах адміністративно-командної зрівнялівки.

Проте в сучасних наукових дослідженнях проблеми соціальної справедливості, з одного боку, ще з радянських часів і до сьогодні продовжує домінувати дистрибутивний аспект радянського зразка, зорієнтований на адміністративну зрівнялівку в розподілі матеріальних благ та інших цінностей. Тому переважною більшістю населення соціальна справедливість розглядається як рівність, тобто як «міра рівності і нерівності, норм та дій, благ і заслуг, діяння та відплати, вимог і використання у відносинах між людьми та соціальними групами, оцінювана з позиції певного суспільного ідеалу (добра, правди, гармонії, порядку тощо)» [9, с.596].

З іншого боку, сьогодні з'являється нова тенденція при розгляді змісту соціальної справедливості та уявленні про неї українських громадян. Все більшої популярності, набувають ліберально-демократичні та соціально-демократичні цінності, які відповідають сучасним потребам – демократичним перетворенням, ринковим реформам, створенню соціально орієнтованої економіки і спрямовані на розбудову громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави. Але сучасне українське суспільство поки що потребує певного державного втручання у розподільчі процеси, адміністративного регулювання окремих галузей соціальної сфери, суспільного життя та контролю за розвитком економіки. Це пов'язано зі змінами в соціальній структурі суспільства, величезним розшаруванням у доходах населення, що з часом поглиблюються. З одного боку, формується новий, невеликий прошарок дуже заможних громадян, які намагаються діяти поза межами правового поля, а, з іншого – величезна маса знедоленого населення, що знаходиться на межі фізіологічного виживання. Такий стан провокує певні політичні сили до деструктивних дій, підштовхує до нової «експропріації» і створює проблеми для здійснення демократичних реформ у країні.

Тому соціальна справедливість нині поряд з традиційною функцією розподілу матеріальних благ наповнюється новим ідеологічним та нормативно-ціннісним змістом, що тісно пов'язаний із свободою людини, забезпеченням порядку, стабільності, соціального престижу. Завдання полягає у тому, щоб переорієнтувати зміст соціальної справедливості, зокрема, на пріоритет прав людини, збереження її гідності шляхом задоволення не тільки політичних, громадянських, а й соціально-економічних прав. Саме задоволення соціальних прав людини – не просто економічна чи господарська проблема, це – призначення цивілізованого суспільства, його вища мета, покликана усунути або пом'якшити можливу соціальну напругу в суспільстві і, по можливості, вирівняти соціальне становище людей.

Тому зміст соціальної справедливості значно розширюється, демократизується і гуманізується, справедливість набуває нового сенсу. Вказане означає, що соціальна справедливість – «це не лише почуття і поняття, не просто принцип, а імператив, не тільки ідеал, а й спонукання до його наближення, і вона (справедливість) утверджується як реальний феномен через рух, через неунікнений вибір між вчинком і вчинком, між метою (яка ще вчора видавалася справедливою) і метою, між інтересом та інтересами, між нею як цінністю і тією ціною, котру за неї доводиться платити» [10, с.16].

Все це свідчить про збагачення змісту соціальної справедливості та значне розширення сфери її дій, про те, що соціально-правова визначеність її змісту виступає критерієм оцінки різноманітних сфер життя сучасного суспільства. Тобто зміст соціальної справедливості не обмежується тільки певними кількісними соціально-економічними показниками: прожитковим мінімумом, споживчим кошиком тощо.

Спираючись на наведене вище, можна дати наступне визначення соціальної справедливості, що відповідає потребам демократичного суспільства, європейським стандартам, правам людини та громадянина. Це – обумовлена природним правом загальнолюдська цінність, яка становить собою захищені правом, соціальною, правовою державою і всім демократичним ладом рівні можливості доступу кожної людини до соціальних благ та інших життєвих цінностей, а також їх розподіл і законне використання з урахуванням збереження гідності людини, можливостей держави та власного вкладу в суспільне благо.

Висновки. Таке розуміння соціальної справедливості відповідає новій соціально-політичній орієнтації Української держави, сприяє реформуванню суспільства на засадах демократії і гуманізму. Тому справедливість є найважливішою соціальною цінністю соціальної держави, її творчим феноменом. Аналіз різноманітних вітчизняних та зарубіжних концепцій справедливості дає змогу у подальшому сформулювати прийнятну для нашої держави концепцію справедливості, яка відповідатиме сучасним потребам і можливостям українського суспільства, сприятиме вирішенню складних соціальних проблем, стабілізації суспільства, досягненню у ньому соціальної злагоди.

Література

1. *Энгельс Ф. К жилищному вопросу / К. Маркс, Ф.Энгельс ; сочинения [в 50 т]; [2-е изд.] – М., 1961. – Т. 18. – С. 34.*
2. *Бербешкина З. А. Справедливость как социально-философская категория / З. А. Бербешкина. – М., 1983. – с.*
3. *Циппеліус Р. Філософія права / Райнгольд Циппеліус. – К., 2000. – с.*
4. *Роулз Дж. Теория справедливости / Дж. Роулз. – Новосибирск, 1995. – 536 с.*
5. *Белл Д. Культурные противоречия капитализма / Д. Белл // Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М., 1990.*
6. *Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М., 2004.*
7. *Хайек Ф. Пагубная самонадеянность (Ошибки социализма) / Фридрих Август фон Хайек. – М., 1992. – с.*
8. *Хайек Ф. Право, законодательство и свобода (Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики) / Фридрих Август фон Хайек. – М., 2006. – с.*
9. *Соціологія : короткий соціологічний словник / під заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Український Центр духовної культури, 1998. – С. 43, 108.*